

karaktiserats av att omtolka vad som leder till heder och skam. I Jesu undervisning har heder eller ära funnits i lidande, förödmjukelse och i att inte söka andras aktning. Jesu skamfulla död blir därför det paradoxalt ärofulla sättet för honom att dö eftersom han dör i enlighet med sitt eget budskap.

Helen Bonds *The First Biography of Jesus* är en välskriven bok som ger en lättillgänglig och övergripande presentation av forskningen om evangeliernas genre. Dessutom är den hittills unik med att utforska de hermeneutiska följderna i genren *bios* för Markusevangeliet. Detta blir särskilt tydligt i kapitel fem om karaktärernas funktion där hennes tolkning har potential att skapa diskussion eftersom det står i kontrast till hur den narrativa kritiken vanligtvis förklarar exempelvis lärjungarnas funktion i berättelsen. Framför allt belyser Bond hur genre faktiskt har betydelse för tolkningen av ett narrativ, vilket borde få fler att fundera över hur rimligt det är att den narrativa kritiken inom bibelvetenskapen så kategoriskt ignorerat genre, särskilt när detta inom den ”sekulära” litteraturvetenskapen är sammankopplat.

En avslutande fråga är huruvida Bonds jämförelse med just biografier om filosofer reducerar Jesus till ett etiskt föredöme. Det kan kontrasteras med Richard Burridges konstaterande om att evangelierna som biografier innebär att de grundläggande är kristologi i narrativ form. Som sådana skulle målet i så fall handla mer om att kommunicera något om hur de troende uppfattade hans identitet och roll, inte enbart ett ideal att efterlikna.

*Victoria Vasquez, Uppsala universitet*

EZRA JAEKYUNG CHO

*The Rhetorical Approach to 1 Thessalonians:*

*In Light of Ancient Funeral Orations*

Eugene: Pickwick, 2020, häftad, xvi + 302 sidor, SEK 325, ISBN: 978-1-7252-5888-4

Ezra JaeKyung Cho driver tesen att Paulus i 1 Thess använder sig av retoriska element från antika grekiska, romerska och judiska begrav-

ningstal, och att jämförelser med sådana därför kan kasta ljus över språk och argument i detta brev.

Cho inleder sin bok med att observera hur generationer av forskare bakom brevet argumentation funnit just de Paulusmotståndare de väntat sig: Ferdinand Christian Baur (1792–1860) fann judekristna förkunnare som hävdade den judiska lagens giltighet även för hednakristna, Walter Schmithals (1923–2009) fann gnostiker som förnekade Kristi återkomst och förespråkade fri sexualitet, och Robert Jewett (1933–2020) fann milleniarister som strävade efter att leva utanför samhällets vedertagna sociala och ekonomiska plikter. Cho visar större sympati för Marshall, som i stället ville se en genomsnittlig församling klämd mellan omvärldens kritik mot den kristna läran och den egna osäkerheten kring den rätta Paulustolkningen.

Försök att identifiera den antika brevskrivningens traditionella delar i brevet avfärdar Cho som överdrivet formalistiska, och förordar i stället en retorisk metodik, som tar fasta på Paulus uppmaning att läsa brevet högt (1 Thess 5:27), på det faktum att ett typiskt Paulusbrev på 2500 ord är mycket längre än ett genomsnittligt brev från Seneca (955 ord) eller Cicero (295 ord), och på den högklassiga retoriska utbildning som var tillgänglig i Paulus födelsestad Tarsos. Cho medger att det finns likheter mellan 1 Thess och antika kondoleansbrev, men menar att likheterna är större med antika begravningstal, som också är till sin natur riktade till gemenskaper, medan kondoleansbrev – som förstås också påminner om begravningstal – vänder sig till individer.

Inom den retoriska metodiken berömmar Cho Frank W. Hughes, som karaktäriserat 1 Thess som uppvisningsretorik och föreslagit ett antal paralleller med antika begravningstal och tröstetal, men som – beklagar sig Cho – inte har tagit nästa logiska steg i jämförelsen genom att studera brevet utifrån begravningstalets tredelade struktur med berättande del, tröstande del, och uppmuntrande del. Han lyfter också fram James D. Hester, som jämfört brevet med antika begravningstal, men som å andra sidan negligerat brevet eskatologiska

sida, och inte tagit fasta på att de som dött i den thessalonikiska församlingen sannolikt dött martyrdöden.

När Cho beskriver den filosofi kring döden och döendet som går att utläsa ur antika begravningstal, finner han givetvis ett avsevärt svagare evighetshopp än i jämförbart kristet material. En slående, och ofta återkommande slogan är *non fui, fui, non sum, non curo* ("Jag fanns inte, jag kom till, jag finns inte, jag bryr mig inte"). Bland undantagen märks Plutarkos, men även hans starka övertygelse om den mänskliga själens odödlighet står i tydlig kontrast mot Paulus tro på kroppens uppståndelse.

Cho identifierar det antika begravningstalet som en form av uppvisningstal med fyra traditionella delar: En inledning med syftet att göra åhörarna välvilligt inställda, en berättande del där talaren klagat över sin sorg och hyllar den döde, en tröstande och uppmuntrande del, och en avslutande uppmaning och bön. Cho menar att det största utrymmet tas av det berättande och tröstande materialet, och att de klagande elementen sällan är betonade, och till och med kan uteslutas.

I begravningstal från det klassiska Aten finner Cho en gemensam strategi att ena atenarna genom att betona kontinuiteten mellan de döda och de levande, och en tendens att rikta tröst till de äldre åhörarna, och uppmuntran till de yngre. I romerskt material finner han samma mål att ena och trösta de levande, parad med en påtaglig öppenhet för realiteten att söner växer upp till soldater och dör i strid. De flesta av begravningstalens retoriska element går också igen i kondoleansbrev, som därigenom får karaktären av begravningstal med tillagda brevinledningar och brevavslutningar. Även i den judiska Fjärde Mackabeerboken finner Cho många likheter med antika begravningstal. I det materialet finns dock den avgörande skillnaden att de döda här inte fallit i krig, utan dött som martyrer, och uppmaningen att de levande bör följa de dödas exempel blir då också mer framträdande.

När han går igenom antika retorikhandböcker får Cho bekymmer att hitta avsnitt där Aristoteles, Cicero, Quintilianus och andra behandlar begravningstal i specifik mening, och uppehåller sig i stället vid deras

råd angående uppvisningstal i allmänhet, vilket inte tillför mycket. Cho hävdar att Paulus bör ha stiftat bekantskap med prominenta begravningsretoriker, men presenterar inget förslag till vilken form den kontakten kan ha tagit, eller varför Paulus skulle känna till just de handböcker Cho analyserar.

I sin analys av retoriken i 1 Thess finner Cho ett kort *exordium* (1 Thess 1:2–3), ett påfallande långt *narratio* (1:4–3:10), en kort *transitus* (3:11–13), fem tröstande och uppmuntrande delar (4:1–5:22) och en kombinerad *peroratio* och brevavslutning (5:23–28). Cho menar att Paulus anknyter till begravningsretoriken både genom att låta det berättande avsnittet bli osedvanligt långt, genom att ofta påminna åhörarna om vad de redan vet, genom att lovprisa de döda för vad de åstadkommit i livet, och genom att använda första person plural för att betona gemenskapen mellan sig själv och åhörarna. I analysen av uppmaningarna i brevets andra halva ägnar Cho, inte helt oväntat, det största utrymmet åt 1 Thess 4:13–18, där Paulus tveklöst tröstar dem som förlorat kristna anhöriga. Uppmaningen att inte sörja (4:13) finner Cho vara ofta återkommande i antika begravningsstal, och i den triumfatoriska bilden av Jesu återkomst (4:16) ser han stora likheter med kejsarnas begravningsprocessioner. Paulus övriga uppmaningar behandlas avsevärt mer kortfattat.

Cho drar slutsatsen att 1 Thess reflekterar begravningsstälens motiv, innehåll, struktur och syften när Paulus uppmuntrar mottagarna i en tid av lidande och martyrskap, och målar upp en tydlig gräns mellan församlingen och de utomstående, där kristnas sorg kan få präglas av hoppet om återuppståndelsen. Han menar sig också ha funnit flera andra likheter i språkbruk och retorisk strategi, som förankrar 1 Thess i antik begravningsretorik, utan att förvandla brevet till ett regelrätt begravningsstal – bland annat den långa berättande delen, och motivet att uppmuntra de levande att följa de dödas levnadsexempel.

Cho lyckas med att ge en god överblick över flera aspekter av antik begravningsretorik, och lyckas också väl i att påtala ett flertal punkter där 1 Thess ansluter sig till denna. Brevet hör tydligt till en situation där

några i gemenskapen har avlidit, och det är därför både rimligt och trovärdigt att begravningsretoriken har ett stort förklaringsvärde för flera av uttryckssätten i brevet. Däremot är det knappast hela brevet som passar in på den beskrivning Cho ger oss. Den långa berättande delen handlar inte om förlusten av kristna vänner utan om vilket gott föredöme församlingen varit för andra kristna, vilken stolthet avsändarna känner för dem, och hur mycket Paulus längtar efter att åter få besöka dem. Av de uppmanande avsnitten i andra halvan av brevet är det egentligen bara det tredje (4:13–18) som är avsett att trösta de sörjande – de övriga handlar snarare om vikten av att leva heligt (4:1–8), leva lugnt och stilla (4:9–12), vara redo för Kristi återkomst (5:1–11), och sträva efter god ordning i gemenskapen (5:12–22). De återkommande varningarna att Guds vrede väntar den som inte uppnår erforderlig helighet före Jesu återkomst (1:10, 2:16, 4:1–8, 5:9, 5:23) passar heller knappast in i begravningsretoriken. Tröstemotiven finns där, men är inte brevets primära ärende.

*Carl Johan Berglund, Åbo Akademi*

STEPHEN C. DALEY

*The Textual Basis of English Translations of the Hebrew Bible*

Supplements to the Textual History of the Bible 2, Leiden: Brill, 2019, inbunden, xxviii + 475 sidor, SEK 1727, ISBN 978-90-04-39175-8

Denna boks förlaga är en avhandling försvarad vid Hebrew University (Jerusalem) 2007. Boken analyserar textunderlaget för ett antal översättningar av den Hebreiska bibeln till engelska. Syftet är ”to work beyond existing uncertainties regarding the textual basis of the English translations of the Hebrew Bible” (xv). Två huvudfrågor anges: ”What developments can be defined with regard to the textual basis of English translations?” och ”How can the text-critical nature of the individual translations be characterized and compared?” (1). Studien är alltså både synkron (den karaktäriserar varje enskild översättning) och diakron (den jämför översättningar och kartlägger förändringar över tid). Tjugotvå engelska översättningar undersöks, från King James Version (1611) till